

*Наенко Г.М., д. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ*

**КОММУНИКАТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕКСТА
АГАТАНГЕЛА КРЫМСКОГО В ПОЛЕМИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ
НАЧАЛА XX ВЕКА**

В статье рассмотрены способы выражения элементов смысловой структуры научного текста Агатангела Крымского в аспекте развития украинского историко-лингвистического дискурса начала XX века. Анализируя формы репрезентации основных категорий научного текста, метафорику речи, маркеров нового знания, адресации текста, автор указывает на важнейшие специфические признаки творческого метода исследователя.

Ключевые слова: история украинского языка, полемический дискурс, смысловая структура научного текста, А. Крымский.

*Naienko G.M., Doctor of Philology, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

**COMMUNICATIVE-PRAGMATIC CHARACTERISTICS OF AGATANGEL
KRYMSKY'S TEXT IN POLEMICAL DISCOURS EARLY XX CENTURY**

The article discusses ways of expressing the elements of sense structure of scientific text by Agatangel Krymskyi in the aspect of development of the Ukrainian historical-linguistic discourse of the early XX century. Analysing the forms of representation of the main categories of scientific text, metaphors markers of new knowledge, the author points to the specific features of the leading creative method scientist.

Keywords: history of Ukrainian language, polemical discours, sens structure of scientific text, A. Krymskyi.

УДК 811.512.161*06

*Нікітюк Т.В., асистент
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ*

МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ ДИРЕКТИВІВ СУЧАСНОЇ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті було досліджено мовні засоби утворення директивних висловлювань у сучасній турецькій мові, а також як інтенції мовця та інші чинники впливають на мовний сценарій директивних висловлювань у сучасній турецькій мові.

Ключові слова: директиви, комунікативна ситуація, адресант, адресат, висловлювання.

Будь-яке мовне середовище має свої, притаманні лише йому, граматичні та лексичні одиниці, які, поєднуючись із інтенціями мовця, утворюють конструкції зі специфічними значеннями, які відображають настрої, ставлення до оточуючих, бажання адресанта тощо. Адресант для того, щоб повністю оволодіти мовними

тактиками, повинен навчитися відчувати у мовленні відтінкові значення цих лексичних і граматичних одиниць мови оригіналу.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю вивчення директивних формул, їхніх семантичних і структурних форм через призму сучасного турецького суспільства, для реалізації спонукання, переконання, маніпулювання.

Ця тема стала основою багатьох досліджень. Це проблемне питання комунікативної лінгвістики вивчали як європейські, так і вітчизняні лінгвісти. Так, засновники теорії мовленнєвих актів Дж. Остін та Дж. Серль розглядали це питання з точки зору логіки та філософії. Ф.С. Бацевич та А. Вежбицька вибрали прагмалінгвістичний підхід до вивчення директивних мовленнєвих актів.

Основна кількість робіт, пов'язаних із цим питанням, були виконані на матеріалі англійської мови, отже, з урахуванням європейського менталітету. **Новизна** нашого дослідження полягає в тому, що воно було зроблене на основі мікродіалогів сучасних турецьких художніх текстів з урахуванням турецької логіки, менталітету та лінгвокультурологічних особливостей даного регіону.

Метою нашого дослідження є аналіз структурних, семантичних та комунікативно-прагматичних характеристик висловлювань директивів сучасної турецької мови.

Досягнення поставленої мети зумовлює необхідність вирішення **таких завдань**:

- визначити поняття директиви;
- визначити семантичні параметри директивних висловлювань;
- встановити структурні особливості директивних висловлювань у сучасному турецькому художньому дискурсі.

Об'єктом нашого дослідження виступили директивні висловлювання в сучасному турецькому художньому дискурсі.

Предметом дослідження стали мовні форми, за допомогою яких реалізуються директивні висловлювання в сучасному турецькому художньому дискурсі.

Матеріалом дослідження стали художні твори турецьких письменників ХХ-ХХІ ст.

Мета і завдання роботи зумовили використання відповідних **методів** та прийомів: так для характеристики семантичних та структурних форм висловлювань директивів ми використали описовий метод; функціональний, що був використаний для досліджень особливостей використання директивних висловлювань у сучасному турецькому художньому дискурсі.

Відповідно до визначення, яке подане у лінгвістичній енциклопедії, директив – тип мовленнєвого акту за ілюктивною силою; за класифікацією Дж. Сьорля є виявом запитання, наказу, примусу, вимоги, поради, запрошення, благання тощо [3, с. 120].

У сучасній науці виділяють безліч класифікацій директивних мовленнєвих актів, які були зроблені лінгвістами на основі різних принципів та підходів: за ілюктивною силою (Г.Г. Почепцов), за семантикою (А. Вежбицька), за соціальним статусом мовця (Н. Формановська) тощо.

Російський філолог В.І. Карасик розділяє директивні висловлювання на категоричні та некатегоричні. До категоричних він відносить – інструкцію, наказ, заборону. До інших – прохання, побажання, раду та рекомендацію [2, с. 120].

Необхідно відзначити, що директивні висловлювання використовуються адресантом для маніпулювання діями адресата в своїх особистих цілях. За семантикою вони є спонукальними висловлюваннями і, часто, без урахування думки адресата. Таким чином, директива розглядається нами як мовленнєва ситуація, в якій адресант намагається певним чином змінити поведінку чи стан адресата і, за допомогою різних мовних засобів, викликати вербальні, фізичні чи емоційні реакції у реципієнта. Тому, на нашу думку, до категоричних директивів варто додати такі підтипи висловлювань, як погроза та вимога.

Оскільки це питання є занадто широким, у нашому дослідженні ми зупинимося лише на категоричних директивних висловлюваннях.

Аналіз мовленнєвих засобів вираження директивності у сучасній турецькій мові без урахування місця, часу, намірів адресанта, комунікативних ролей учасників комунікації, культури мовлення турецького народу, втрачає свою семантику. Усі ці чинники диктують вибір того репертуару мовних засобів, які будуть ідеально підходити для досягнення комунікативних інтенцій адресантом.

Можемо класифікувати директивні висловлювання, відповідно до цілей мовця, на пряме спонукування та непряме. Перший тип спонукування використовується для того, щоб безпосередньо примусити діяти адресата, а другий – через адресата примусити діяти третю особу. Наведемо приклад:

Macitelinikaldırdı.

– ‘Sus’ [11, с. 512].

Маджіт підняв руку.

– «Замовкни».

Наведемо інший приклад фрагмента комунікативної ситуації, в якій спонукування направлене, через адресата, третій особі:

– ‘Gütsin, iki ekmeğ alıp gelsin!’ [8, с. 106].

– «Нехай вона збігає, купить хліб та повернеться».

Проаналізований нами емпіричний матеріал показав, що в комунікативних ситуаціях, в яких продукується директива, комунікативна роль адресанта, зазвичай, є вищою або ж однаковою відповідно до адресата, і дуже рідко вона є нижчою. Мовець на момент продукування мовлення володіє певною владою або ж має якісь пріоритети перед реципієнтом (поважний вік, кращий фізичний стан тощо).

Для вираження семантики спонукування використовується висловлювання як із імпліцитно представленим директивним компонентом, так і з експліцитно представленим. Наведемо приклад висловлювання першого типу:

Kalktı:

‘Birer kahve hak ettik değil mi Ramazan Efendi?’

Ramazan da fırladı [9, с. 96].

Він піднявся:

«Мені здається, ми заслужили по чашечці чаю, чи не так, пане Рамазан?»

Рамазан також підскочив.

Наведемо інший приклад, у якому директив виражений експліцитно:

‘Benimle değil, Nevzat Bey’le gmrüşmeniz daha doğru’.

'Yarmanın Nehir Hanım!'[7, с. 36].

«Вам потрібно поговорити не зі мною, а з паном Невзатом».

«Притиніть, пані Нехір!»

Необхідно зазначити, що директивні висловлювання, окрім погрози, в залежності від інтенцій мовця та ступеня іллокутивної сили можуть реалізовуватися як у конфліктній, так і в неконфліктній комунікативній ситуації. Маркування конфліктності чи неконфліктності відбувається на морфолого-синтаксичному, лексичному, контекстальному рівнях.

Однією з особливостей вираження директиву в сучасній турецькій мові є те, що він, головним чином, оформлюється в імперативній формі другої особи однини. Такі висловлювання не вважаються неввічливими, оскільки у турецькому суспільстві, незважаючи на образ свій-чужий, звертання у формі другої особи однини є прийнятним та широковживаним у будь-якій сфері спілкування, а форма другої особи множини вживається досить рідко. Для того, щоб пом'якшити імперативність, адресатом використовується лексема *'lütfen'* (будь ласка). Наприклад:

'Kapat şu televizyonu lütfen!'[5, с. 90].

«Вимкни цей телевізор, будь ласка!»

Іншою морфологічною формою, яка утворює спонування з відтінком зобов'язання, в сучасній турецькій мові є форма майбутнього категоричного часу на *-acak/-ecek*. У більшої частини випадків за її допомогою продукують вимогу. Наприклад:

'Benim ne yapacağıma karışmayacaksın sen!'[9, с. 77].

«Ти не повинен втручатися у те, що я буду робити».

Використання форми можливості у поєднанні з теперішньо-майбутнім часом у питальній формі спонукає адресата на виконання дії, яка, з точки зору адресанта, не суперечить намірам реципієнта і може бути реалізованою. Наприклад:

'Siz bu vagondan inebilir misiniz?'[6, с. 190].

«Не могли б ви вийти з цього вагона?»

Лексичними засобами утворення директивних висловлювань є:

1. Використання спонукальної частки *'Haydi'* (давай, нумо). Наприклад:

'Haydi önce biz anlaşalım, sonra beraber Nevzat Bey'e gideriz!'[7, с. 37].

«Давайте ми з вами спочатку між собою домовимося, а потім підемо до пана Невзата».

2. Предикатів із семантикою повинності – *'gerek/' 'lazım'* (необхідно), *zorunda* (бути вимушеним). Наприклад:

'Bir de onların gözüyle bakman gerek!'[7, с. 261].

«До того ж тобі необхідно подивитися на це їхніми очима».

3. У турецькомовному суспільстві для позначення спонування широко використовуються фразеологізми. Окрім того, використовують сталі вирази, щоб надати мовленню емоційно-експресивного відтінку, а інверсійне їх втілення підкреслює мету автора. Наприклад:

- *Ben elimdeki bayrağı bir açarsam görürsün sen!*[10, с. 62].

- «Якщо я підніму свій прапор, ти подивишся».

- *'Yükü karşımdan,' dedi Hacı Nine bağıarak*[11, с. 263].

- «Зникни з очей моїх» – закричала бабуся Хаджі.

5. Для підсилення категоричності спонування у турецькому мовленні використовуються стилістично-синонімічні дієслова. Наприклад:

Bir ses duydum:

- *'Defol git lan!...' [8, с. 41].*

Я почув чийсь голос:

- *«Гей, ти, пішов геть!»...*

Контекстуальний засіб утворення спонування базується на основі комунікативної ситуації, в якій було реалізовано директив. Наприклад:

- *'Sen böyle davranırsan, hiç kabuk bağlamaz yara' [7, с. 260].*

- *«Якщо ти будеш продовжувати себе так поводити, твоя рана ніколи не загоїться».*

Таким чином, мовне вираження директивності у сучасній турецькій мові безпосередньо залежить від інтенції мовця та від відношення реципієнта до цих висловлювань. Мовний репертуар директивних висловлювань формує іллокутивну силу та визначає подальший перебіг комунікації, тобто конфліктний чи неконфліктний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вежбицкая А.* Речевые акты / А. Вежбицкая // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – М.: Прогресс, 1985. – С. 255-276.
2. *Карасик В.И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
3. *Селіванова О.О.* Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
4. *Формановская Н.И.* Прагматика побуждения и логика языка / Н.И. Формановская // Русский язык за рубежом. – 1994. – № 5–6. – С. 34-40.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. *Akçam Alper* Doktorcivarımı / Alper Akçam. – Ankara, Güldekini Yayınları, 2002. – 152 s.
6. *Ayşen Kulin* Nefes Nefese / Kulin Ayşen. – İstanbul, Remzi Kitapevi, 2003 – 360 s.
7. *Canan Tan* En son yürekler ölür / Tan Canan. – İstanbul, Altın kitaplar, 2009. – 423 s.
8. *Muzaffer İzgü* Zıkkımın kökü / İzgü Muzaffer. – İstanbul, Bilgi Yayinevi, 2008 – 296 s.
9. *Orhan Kemal* Hanımınçiftliği / Kemal Orhan. – İstanbul, Everest, 2010. – 410 s.
10. *Peyami Safa* Şimşek / Safa Peyemi. – İstanbul, Ötügen, 2010. – 326 s.
11. *Sinan Akyüz* Şafika & Feraye. //Akyüz Sinan. – İstanbul: ALFA, 2013 – 536 s.

*Никитюк Т.В., ассистент,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев*

ЯЗЫКОВОЕ ВЫРАЖЕНИЕ ДИРЕКТИВОВ СОВРЕМЕННОГО ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА

Данная статья посвящена изучению языковых средств образования директивных высказываний в современном турецком языке, к тому же, как интенции говорящего влияют на языковой репертуар директивных высказываний в современном турецком языке.

Ключевые слова: директив, коммуникативная ситуация, адресант, адресат, высказывание.

LANGUAGE REALIZATIONS OF DIRECTIVE IN THE TURKISH LANGUAGE

This article is devoted to the analysis of verbal peculiarities formation of Directive acts in the modern Turkish language, and the intention of the speaker affect on language scripts of Directive acts in the modern Turkish language

Key words: *directives, communicative situation, addresser, addressee, saying.*

УДК 81'25

Нікіфорова О.М., наук. спів., здобувач
Військовий інститут КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕКСТІВ У ВІЙСЬКОВОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглядається питання класифікації текстів військової тематики у зв'язку із розробкою спеціальних теорій перекладу, однією з яких є теорія військового перекладу. Проведено огляд класифікацій видів та текстів у військовому перекладі, визначено основні критерії класифікації текстів на військово-політичні, військово-технічні та військово-спеціальні.

Ключові слова: *перекладознавство, військовий переклад, критерії класифікації текстів, військові тексти (тексти військової тематики).*

Вступ. Зв'язок тексту з цілями і задачами перекладача є безумовним, про що неодноразово наголошували авторитетні перекладознавці.

На думку О.Д. Швейцера, стилістика тексту, і зокрема ті її розділи, які стосуються типології текстів, має безпосереднє відношення до стратегії перекладу [22, с. 207].

В.С. Виноградов зазначає, що функціональна, змістовна та емоційна специфіка текстів оригіналу і перекладу значною мірою впливає на методологію та методику дослідження [6, с. 14]. Типи текстів визначають підхід і вимоги до перекладу, впливають на вибір прийомів перекладу і визначення ступеню еквівалентності перекладу оригіналу [6, с. 15].

М.П. Брандес вважає, що специфіку мови і тексту, а також усі оцінно-сміслові відтінки тексту визначає не фактуальний зміст, а мовленнєвий жанр та функціональний стиль, які зсередини пронизують фактуальний зміст. Перекладач через мову тексту спочатку має з'ясувати для себе головне – в якому мовленнєвому жанрі виконаний вихідний текст і в якому функціональному стилі він існує [4, с. 3].

На думку А.В. Федорова, створення загальної теорії перекладу без аналізу різновидів перекладу та врахування їх внутрішніх особливостей та співвідношень є неможливим [21, с. 225].

Як зазначає В.Н. Комісаров, у теоретичному плані виділення певних видів перекладу безпосередньо пов'язане з розробкою спеціальних теорій перекладу, що розкривають специфіку кожного виду чи підвиду перекладу. У практичному плані